

Phân tích hai bài thơ Đất nước của Nguyễn Đình Thi và Đất nước của Nguyễn Khoa Điềm

Đất nước tôi thon thả giọt đàn bầu. Nghe dịu nỗi đau của mẹ. Ba lần tiễn con đi, hai lần khóc thầm lặng lẽ. Các anh không về mình mẹ lặng im...(Tạ Hữu Yên). Cứ mỗi lần nghe lại bài hát này lòng ta xốn xang da diết ! Nhớ những ngày bé thơ đến lớp, cô giáo dạy tôi viết hai chữ “Việt Nam” và gọi đó là Đất Nước. Tôi mơ hồ chả hiểu, chỉ biết rằng đó là cái gì lớn lao và thật quý báu lắm ! Thời gian trôi qua nhanh, mang tuổi thơ bé bỏng của tôi đi xa. Cho đến hôm nay, qua bao nhiêu vần thơ đọc được tôi đã thấm thía hai tiếng thiêng liêng “Đất Nước”. Nhưng rất buồn là tôi không thể viết thành thơ. Trong những vần thơ “Đất nước” mến yêu dạt dào cảm hứng ấy, có tác phẩm của Nguyễn Đình Thi và Nguyễn Khoa Điềm.

Hai nhà thơ đã truyền cho tôi cảm xúc mạnh mẽ. Những vần thơ giúp tôi nhìn ra chân dung của đất nước. Bình dị và trong sạch, hồn hậu và nhân ái, nghèo khổ nhưng oai hùng. Có lẽ chính những điều ấy đã khơi gợi cảm hứng cho các bài thơ, đã gieo vào lòng từng nhà thơ bao suy tư và trăn trở. Từ cảm xúc của những ngày sống hết mình với chiến đấu, từ vốn tri thức khá phong phú của mình, qua chương “Đất nước” Nguyễn Khoa Điềm đã cắt nghĩa sâu xa cho tuổi trẻ thành thị miền Nam lúc này. Những hiểu biết về lịch sử dân tộc như sống dậy, lay động tâm hồn tác giả. Mỗi câu chuyện cổ tích, những thời khắc lịch sử của những cuộc đấu tranh giữ nước và dựng nước ngày càng thiêng liêng, tha thiết hơn bao giờ

Khi ta lớn lên Đất Nước đã có rồi

Đất Nước có trong những cái “ngày xửa ngày xưa”...mẹ thường hay kể

Đất Nước bắt đầu với miếng trầu bây giờ bà ăn

Đất Nước lớn lên khi dân ta biết trồng tre và đánh giặc

Tóc mẹ thì bới sau đầu

Cha mẹ thương nhau bằng gừng cay muối mặn

Cái kèo, cái cột thành tên

Hạt gạo phải một nắng hai sương xay, giã, giần, sàng

Đất Nước có từ ngày đó.

Trong hai câu thơ của Nguyễn Khoa Điềm man mác âm hưởng sử thi. Yếu tố cổ điển và hiện đại hoà quyện vào nhau tạo thành một cấu trúc hai cực. Đất nước mình chân thật như cuộc sống. Những câu thơ dài tuôn chảy êm dịu như dòng sông. Một dòng cảm xúc dào dạt âm thầm nhưng mãnh liệt. Cảm hứng về đất nước của Nguyễn Khoa Điềm bắt nguồn từ những huyền thoại : “Ngày xưa ngày xưa mẹ thường hay kể”. Dường như nhà thơ đã huy động vào đây nhiều vốn liếng, trí tuệ, sự từng trải, gửi gắm vào đây bao kỉ niệm suy tư. Nguyễn Khoa Điềm đã cùng ta hành hương về với cội nguồn dân tộc và rồi tham gia vào cuộc chiến đấu chung là con đường đúng đắn duy nhất đối với người thanh niên yêu nước. Nhà thơ mạnh dạn để cái “tôi” của mình xuất hiện. Có thể nói rằng , muốn viết những vần thơ tuyệt vời về Đất nước không chỉ đơn thuần là nhà thơ biết rung động trước một vầng trăng, một tia nắng, một điệu dân ca hay một tiếng thơ cổ điển. Đây là cả một quá trình suy ngẫm, và “nhìn lại” đất nước. Từng lời thơ đầm ấm giàu ý thức của tuổi trẻ đã nhận ra vai trò của mình trước thời đại và nhận thức được đất nước này là của nhân dân. Chúng ta phải chiến đấu để bảo vệ đất nước tươi đẹp. Nhà thơ cảm nhận phát hiện ra đất nước từ cái nhìn tổng hợp , nhiều mặt và dường như đã toàn vẹn. Với Nguyễn Đình Thi cảm hứng về đất nước bắt nguồn từ những chất liệu hình ảnh cụ thể, sinh động của cuộc kháng chiến chín năm cứu nước thần thánh của chúng ta. Bài thơ mang tính khái quát về cảm hứng lịch sử và truyền

thống của dân tộc. Có phải chăng, cái cảm hứng ấy của hai nhà thơ này đều bắt nguồn từ lòng yêu nước sâu sắc? Do hoàn cảnh và thời điểm lịch sử mà mỗi nhà thơ lại có cảm nhận khác nhau. Cảm hứng về đất nước đến với Nguyễn Đình Thi trong lúc cuộc kháng chiến đang diễn ra dữ dội và tàn khốc. Người thanh niên Hà Nội ấy, cũng đã bước vào cuộc kháng chiến nhưng tâm hồn anh thanh niên vẫn đủ sức cảm nhận:

Sáng mát trong như sáng năm xưa

Gió thổi mùa thu hương cốm mới

Tôi nhớ những ngày thu đã xa.

Chính “mùa thu Hà Nội” ngày hôm nay đã gợi cảm hứng cho tác giả. Nhìn mùa thu này nhà thơ lại nhớ đến mùa thu xưa. Dường như lời hát “Mùa thu rồi ngày hăm ba, ta ra đi theo tiếng gọi sơn hà nguy biến. Rên khắp trời, lời hoan hô quân, dân ta tiến ra trận tiền” còn vang vọng bên tai. Hôm nay đứng giữa đất trời chiến khu trong buổi sáng mùa thu mát lành nhà thơ suy tư về đất nước. Cái cảm giác đầu tiên mà Nguyễn Đình Thi bắt gặp là cái rất riêng, rất đặc trưng về, rất Hà Nội : mùi hương cốm mát. Phải là một chàng trai Hà Nội chính gốc mới có được cái cảm nhận ấy. Phải gắn bó máu thịt với thủ đô mới chan hoà tình thương nơi này đến thế ! Niềm cảm xúc dâng trào. Những hồi tưởng về mùa thu trước tuy êm ái nhưng thật ra lòng nhà thơ dạt dào biết bao

Sáng chớm lạnh trong lòng Hà Nội

Những phố dài xao xác hơi may

Người ra đi đầu không ngoảnh lại

Sau lưng thềm nắng lá rơi đầy.

Người ra đi mang dáng dấp của cậu học trò, tổng sáng lưu luyến bao nhiêu kỉ niệm đẹp với từng con phố dài xao xác hơi may. Có một chút lưu luyến băng khuâng trong lòng người, nhưng không hề bi lụy. Câu thơ mang màu sắc lãng mạn tươi mát trong lành:

Sau lãng thêm nắng lá rơi đầy

Cảm hứng về đất nước của Nguyễn Đình Thi cũng bắt đầu vui phơi phới của người tự do. Đứng giữa một vùng chiến khu tự do nhà văn đón nhận đất nước với những điều mới mẻ:

Mùa thu nay khác rồi

Tôi đứng vui nghe giữa núi đồi

Gió thổi rừng tre phấp phới

Trời thu thay áo mới

Trong biếc nói cười thiết tha.

Phải có con mắt tinh tế, giao cảm với thiên nhiên nhà thơ mới nhận được sự “thay áo mới” của mùa thu. Tất cả như nô nức, muôn âm thanh trong trẻo xanh biếc của trời thu như hoà quyện vào nhau; đất nước như “đang cười, đang nói”. Tâm hồn nhà thơ dạt dào mê mông thấy đất nước mình như “rừng tre phấp phới”. Hình ảnh cây tre cũng được các nhà thơ nhắc đến khi viết về đất nước:

Ta yêu Việt Nam đẹp, Việt Nam thơ bát ngát câu Kiều bờ tre, mái rạ

Mái đình cong con như em gái giữa đêm chèo

Cánh cò Việt Nam trong hơi mát xẩm xoan cò lả

Cái đôn hậu nhân tình trong nét chạm chùa Keo

(Chế Lan Viên)

Từ xúc cảm mãnh liệt dạt dào nhà thơ cảm nhận được đất nước mình không giống Chế Lan Viên với lối trầm ngâm, lắng đọng mà ở đây, đất nước hiện lên nổi bật, tươi mát nhưng cũng hết sức hào hùng:

Trời xanh đây là của chúng ta

Núi rừng đây là của chúng ta

Những cánh đồng thơm ngát

Những ngả đường bát ngát

Những dòng sông đỏ nặng phù sa

Nhà thơ không thiên tả cảnh mà nghiêng về yếu tố tượng trưng. Chỉ một vài hình ảnh cụ thể như : “ núi rừng, những cánh đồng, ngả đường, dòng sông” nhà thơ đã vẽ nên đất nước. Một đất nước được khẳng định chủ quyền “ Trời xanh đây là của chúng ta”, giống Lý Thường Kiệt ngày xưa đã khẳng định : “Nam quốc sơn hà nam đế cư”. Mượn một vài hình ảnh cụ thể nhưng có tính khái quát cao nhà thơ đã gửi gắm tình cảm, gửi gắm tâm trạng của mình trong đó. Niềm tự hào nhà thơ thể hiện qua điệp ngữ “của chúng ta”. Rất đẹp, rất thơ với “những cánh đồng, những dòng sông, rừng núi”...Cảm hứng lịch sử với truyền thống dân tộc đã nhắc nhở nhà thơ đừng quên:

Nước chúng ta

Nước của những người chưa bao giờ khuất

Đêm đêm rì rầm trong tiếng đất

Những buổi ngày xưa vọng nói về.

Có nhìn về quá khứ xa xôi mới quý hơn những ngày mình đang sống . ở đây càng thấy quý hơn bởi chữ “tâm” của nhà thơ. Không chỉ có cảm nhận đất nước trong hiện tại với biết bao niềm vui chào đón mà còn nhìn lại lịch sử dân tộc. Có phải chăng những tiếng “rì rầm” trong đất ấy, những buổi ngày xưa vọng về thôi thúc bước chân và trái tim nhà thơ? Cảm hứng thời đại đã kết hợp nhuần nhuyễn với cảm hứng lịch sử truyền thống đã tạo ra những câu thơ tuyệt vời. Thi sĩ Gớt(Đức) có nói rằng : “Nhà thơ phải biết nắm lấy cái riêng biệt và từ đó, nếu cái riêng biệt là chân chính nhà thơ biểu hiện cái khái quát”. Nguyễn Đình Thi đã đi theo cái hướng này và đã thành công. Bằng những liên kết sóng đôi nhà thơ thường đi từ cái cụ thể đến cái khái quát.

Do đó mạch thơ tuôn trào theo cảm xúc không bị dàn trải. Nhà thơ cảm nhận đất nước bằng chính cái tâm hồn của mình, đáy lòng mình, không triết lý, không ồn ào nhưng đầy khích lệ. Chính vì vậy mà đất nước Việt Nam hiện lên rất hiện thực. Đó là một đất nước tạo hình trong đau khổ. Chiến tranh kéo dài không biết bao năm từ Đinh, Lý, Trần, Lê và cho đến ngày hôm nay vẫn chưa hết. Đất nước vẫn còn:

Những cánh đồng quê chảy máu

Dây thép gai đâm nát trời chiều.

Từ xúc cảm không chỉ là niềm vui mà còn là nỗi đau nên trong bài thơ Đất nước lại có những vần thơ “đẫm nước mắt” như thế. Hình ảnh “cánh đồng quê chảy máu” đã tố cáo tội ác của giặc. Lấy “máu đỏ mà tưới trên cánh đồng vàng” không phải là tàn nhẫn hay sao? Cái hay của Nguyễn Đình Thi là ở chỗ đó. Hiện thực, quá khứ đã hội tụ về đây đó trong bài thơ nhưng với tâm hồn của một người lính mang dáng dấp học trò. cảm hứng lãng mạn luôn luôn chi phối.

Những đêm dài hành quân nung nấu

Bỗng bồn chồn nhớ mắt người yêu.

Tình cảm riêng tư cũng đã trở thành cảm hứng về đất nước. Trong cái chung bao giờ cũng có cái riêng Nguyễn Đình Thi đã từng nói “Ta yêu em như yêu đất nước”. Chính những tình cảm này đã góp phần tạo nên “Đất nước” đôn hậu, ân tình và trù mến hơn. Cảm hứng về đất nước của Nguyễn Khoa Điềm cũng được khơi gợi từ chuyện giữa “anh và em”.

Đất là nơi anh đến trường

Nước là nơi em tắm

Đất Nước là nơi ta hò hẹn

Đất Nước là nơi em đánh rơi chiếc khăn trong nỗi nhớ thầm.

Nguyễn Khoa Điềm đã tiếp nhận đất nước trên nhiều phương diện. Từ địa lý cho đến lịch sử, rất cụ thể. Những câu thơ dài xen lẫn những câu ngắn và lối chiết tự khiến cho lời thơ có vẻ trầm tư. Tình yêu lứa đôi nảy sinh trong tình yêu đất nước. Cảm hứng đất nước bắt nguồn từ cách cảm nhận của nhà thơ qua những trải nghiệm trong cuộc kháng chiến chống Mỹ. Tư tưởng của nhân dân đã chi phối toàn bộ cảm hứng, cấu trúc hình tượng thơ. Nhà thơ cảm nhận rằng chính nhân dân đã làm nên đất nước và đất nước đã muôn đời là của nhân dân. Đất nước đối với nhà thơ vừa cụ thể mà cũng huyền ảo. Bởi vì cảm hứng ấy bắt nguồn từ những câu chuyện cổ, từ những điều gần gũi thân thương với cuộc sống của chúng ta:

Đất nước bắt đầu với miếng trầu bây giờ bà ăn

Đất Nước lớn lên khi dân mình biết trồng tre mà đánh giặc

Tóc mẹ thì bới sau đầu

Cha mẹ thương nhau bằng gừng cay muối mặn.

Rất cụ thể, gần gũi và bình dị : “Tóc mẹ...gừng cay muối mặn”. Nhưng đây cũng là sự sáng tạo. Nhà thơ cảm nhận đất nước theo chiều dài, lẫn chiều sâu, xuyên suốt từ quá khứ cho đến hiện tại. Truyền thống, phong tục được coi là chất sống vĩnh hằng. Đất nước là tất cả những gì có trong cuộc sống, là mối quan hệ giữa cá nhân và cộng đồng:

Trong anh và em hôm nay

Đều có một phần Đất Nước

...Em ơi em Đất Nước là một phần trong máu xương của mình

Phải biết gắn bó và san sẻ

Phải biết hoá thân cho dáng hình xứ sở

Làm nên Đất Nước muôn đời...

Lời nhắn nhủ có vẻ riêng tư nhưng thật ra tác giả muốn nói chung với tất cả chúng ta. Không phải là lời giáo huấn mà là nỗi tâm tình, đầm ấm và thấm thiết. Những gì đã qua mà nhà thơ chứng kiến, đã biết, đã hiểu là nguồn cảm hứng chủ yếu của bài thơ. Tình yêu nước thể hiện thâm kín trong từng câu thơ. Dường như đối với Nguyễn Khoa Điềm đất nước mênh mông rộng lớn lắm nhưng nó không xa lạ gì với chúng ta, nó ở ngay trong ta. Tất cả những gì có trong cuộc sống đều góp phần tạo nên đất nước. Đó là cảm nhận của lớp người đi trước. Nhà thơ đã khắc hoạ lại đất nước hết sức điển hình. Một đất nước Việt Nam với những chuyện cổ tích, ca dao, bình dị, chân tình nhưng người dân giàu lòng yêu thương, sẵn sàng hi sinh mình để tạo nên dáng hình xứ sở. Cảm hứng về đất nước của Nguyễn Khoa

Điềm không dừng lại ở một giới hạn nào, bởi vì đất nước kết tinh trong mỗi con người. Đất nước hoá thân trong đời sống của mỗi cá nhân và mỗi cá nhân đang sống đều mang di sản đất nước của cha ông để lại.

Ôi đất nước bốn nghìn năm đi đâu ta cũng thấy

Những cuộc đời đã hoá núi sông ta

Vì vậy, chúng ta hôm nay có trách nhiệm giữ gìn và truyền cho thế hệ mai sau. Cảm hứng thời đại xen với cảm hứng truyền thống. Lịch sử dân tộc tạo ra mạch thơ dài không ngơi nghỉ. Nhưng điều đó khiến ta liên tưởng đến đất nước mình...Trong từng thời điểm, đất nước có những phút giây thơ mộng nhưng qua bao nhiêu chặng đường mà nhà thơ đã đi đất nước sống trong cực nhọc, nặng nề dưới bom đạn , chiến tranh. Nhưng mà cha ông ta:

Sống vững chãi bốn ngàn năm sừng sững

Lưng đeo gươm ta mềm mại bút hoa

Trong và thực sáng hai bờ suy tưởng

Sống hiên ngang mà nhân ái chan hoà

(Huy Cận)

Chính nỗi đau đớn mà đất nước đã phải chịu đựng làm xôn xang tâm hồn của nhà thơ. Thật vậy, bốn ngàn năm qua tổ quốc ta chưa hề chấm dứt chiến tranh:

“Đất nước tôi, đất nước tôi, từ thuở còn nằm nôi sáng chắn bão giông, chiều ngăn nắng lửa...”

Những buổi trưa hè giọng ca dao vẫn cất lên trên đất nước đau thương. Cung xla một đất nước Việt Nam nhưng mỗi nhà thơ đều cảm nhận ở những điều

khác nhau. Cảm hứng về “đất nước” bắt đầu từ hiện thực. Nhưng ở mỗi nhà thơ đều mang hình nét lãng mạn, lạc quan:

Đất Nước của nhân dân, Đất Nước của ca dao thần thoại

Dạy anh biết “Yêu em từ thuở trong nôi”

“Đất nước” là chủ đề bao trùm thơ Việt Nam trong giai đoạn 1945-1975. Biết bao nhà thơ đã viết về đề tài này. Nhưng tôi cho rằng trong tất cả những bài thơ Đất nước Nguyễn Đình Thi là người thành công hơn cả. Đất nước của Nguyễn Đình Thi rất chân thật nhưng rất nghệ thuật nhờ nhà thơ đã chọn hình tượng đặc sắc. Tuy nhiên ở mỗi bài thơ Đất nước nhà thơ nào cũng có nét hay riêng.

Tóm lại, cảm hứng đất nước của nhà thơ bắt nguồn từ lòng yêu nước chân thành, sâu sắc ! Cảm hứng đó không bắt gặp trong hiện tại mà họ còn tìm về quá khứ. Với những năm tháng gian khổ chiến tranh với truyền thống tốt đẹp của dân tộc...Chính các nhà thơ cũng có một phần tạo ra: “Nam quốc sơn hà” tươi đẹp ! Để chúng ta có thể tự hào : “Đất nước tôi...sáng ngời muôn thuở. Khi trăng đã vào cửa sổ đòi thơ...”